

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI PEDAGOG -
TARBIYACHILARINI UMUMMADANIY KOMPETENSIYALARINI
RIVOJLANTIRISHDA ASOSIY FUNKSIYALAR**

Shokirjonova Zuhraxon Murodjon qizi.

Farg'ona davlat universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

zuhraxon0307@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilarining umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirishda ularning asosiy funksiyalari tahlil qilingan. Maqola pedagoglarni tayyorlash va ularning malakasini oshirishda ushbu funksiyalarni samarali bajarish muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: pedagogning kasbiy faoliyati, tarbiyachining asosiy funksiyasi, zamonaviy tarbiyachi, kasbiy tayyorgarligi.

Kirish.

Maktabgacha ta'lim bosqichi bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim poydevor bo'lib, bu jarayonda pedagog-tarbiyachining o'rni beqiyosdir. Bugungi globallashuv va axborot asrida bolalarning har tomonlama yetuk, madaniyatli va ijtimoiy faol shaxs bo'lib ulg'ayishida pedagogning nafaqat bilim beruvchi, balki yo'lko'rsatuvchi, tarbiyachi va madaniy namuna sifatidagi funksiyalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirishda tarbiyachining asosiy kasbiy funksiyalari – axloqiy-ruhiy ko'makchi, estetik tarbiya beruvchi, kommunikativ ko'nikmalarni shakllantiruvchi va shaxsiy namuna bo'la olishi uning faoliyatida markaziy o'rinni egallaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida faoliyat yurituvchi tarbiyachining asosiy funksiyalari bolani jismoniy, ma'naviy, aqliy, axloqiy va estetik jihatdan har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan. Shu jihatdan tarbiyachi faqat bilim beruvchi emas, balki madaniyat targ'ibotchisi, ijtimoiy muhit yaratuvchisi va shaxsiy namuna ko'rsatuvchi etakchi sifatida faoliyat yuritadi.

Asosiy qism.

Hozirgi kunga qadar maktabgacha ta'lim muassasasi pedagogining kasbiy faoliyati pedagog va psixologlarning tadqiqot predmeti bo'lib qolmoqda. Tadqiqotlar natijalari maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisi pedagogik faoliyatining o'ziga xosliklari yaratuvchanlik, insonparvarlik, ijodiylik, jamoada ishlay olish kabilarda yorqin namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Mazkur o'ziga xosliklar ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalovchi pedagog faoliyatida o'z aksini topishi lozim. Go'daklik chog'idanoq rivojlanishi uchun maqbul shart-sharoit yaratish eng avvalo, tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olishni

talab etadi. Tug'ilganidan boshlab to maktab ta'limiga tayyorlashga qadar bo'lgan bosqich shaxs rivojlanishining boshqa yosh davrlaridan farqli ravishda keyinchalik bola istalgan sohaga doir maxsus bilim va ko'nikmalarni egallashi hamda faoliyatning xilma-xil turlarini o'zlashtirishi uchun asos bo'ladigan uyg'un tarzda amalga oshuvining ta'minlanishini talab etadi. Chunki maktabgacha yoshda bola jamiyatning har bir a'zosi uchun zarur bo'lgan jismoniy va psixologik sifatlarga ega bo'lib, inson sifatida shakllanadi. Bola rivojlanishi uchun zarur bo'lgan jismoniy va psixologik sifatlari esa ongli ravishda dunyoni anglash, fikr yuritish, boshqa kishilar bilan muloqot qilish, o'z xatti-harakatlarini boshqara olish orqali qo'lga kiritiladi. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsining rivojlanishida tayanch vazifani tarbiyachining qo'yilgan talablarga qanchalik muvofiq ekanligi belgilab beradi. Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisi, eng avvalo, bolaning kelajagi, taqdiri uchun yuksak mas'uliyatni to'la anglab yetishi zarur. Faqatgina maktabgacha yoshdagi bola rivojining muhim qadriyat ekanligini tushunishgina emas, balki bola rivojlanishi qonuniyatlariga doir bilimlarni ham egallash juda muhimdir. Ana shunday qonuniyatlardan biri bolaning jismoniy va psixik rivojining uni o'rab turgan atrof-muhit bilan bog'liqligidir. Mazkur qonuniyat o'z

navbatida maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisining quyidagi ikkita muhim funksiyasini belgilab beradi:

1) bolalarni muvaffaqiyatli tarbiyalash uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar yaratish;

2) ularning hayotiy faoliyati xavfsizligini ta'minlash va salomatligini mustahkamlash.

MTT tarbiyachisining asosiy funksiyasi. U ta'lim-tarbiya ishlarini rejalashtirishni axboriy-metodik hujjatlar bilan ishlash, bevosita tarbiyaviy ishlarni o'tkazish va uning natijalarini tahlil etish asosida amalga oshiradi. Zamonaviy tarbiyachi psixologik, pedagogik, sotsiologik tadqiqotlarga tayangan holda bola shaxsi rivojlanishi uchun uning ta'sirini hech narsa, hatto yuqori toifali ta'lim muassasasi ham bosa olmaydigan oila ekanligini anglab yetadi. Tarbiyachi ota onalarning pedagogik madaniyatini muntazam oshirib borishi, bolalar tarbiyasida faol hamkorlikni yo'lga qo'yishi, mazkur jarayonda ijtimoiy yordamga muhtojlik sezuvchi oilalar bilan alohida ish olib borishi maqsadga muvofiqdir. Tarbiya chining oilalarga ko'rsatadigan ijtimoiy-pedagogik yordamiuch turda tashkil etiladi:

– ta'limiy - ta'lim berish. – psixologik - ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ruhiy zo'riqlarni bartaraf etish.

– vositachilik - tashkil etish, ta'lim va tarbiyada yuzaga keluvchi muammolarning oldini olish, mavjud muammolarni bartaraf etish orqali bola xulq-atvoridagi og'ishlarni yoki fiziologik nuqsonlarni bartaraf etish.

Tarbiyachining bolalarni muvaffaqiyatli tarbiyalash uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar yaratish funksiyasi bolani faollikka undash, uni rivojlantiruvchi tavsifdagi faoliyatga jalb etishni talab etadi. Bolaning jismoniy va psixologik salomatligini mustahkamlash haqida g'amxo'rlik qilish maktabgacha yoshdagi tarbiyani oqilona tashkil etishning garovi hisoblanadi, chunki mazkur yosh davri rivoji bolaning ijtimoiy holati, kayfiyati, emotsional ko'rinishlarga bevosita

bog‘liqdir. Ana shu sababli tarbiyachi bolani o‘rab turgan atrof-muhitga e‘tiborli bo‘lishi, bola hayoti va salomatligiga xavf soluvchi eng oddiy holatlarning ham oldini olishi lozim. Ya‘ni, tarbiyachi bolalar bog‘chasi maydonchasi, o‘yinchoqlar, mebel jihozlarining bola bo‘yiga mos kelish holatini muntazam nazorat qilib borishi; havo va suv temperaturasi o‘lchash; bolalarni tayyorlash uchun asosiy turlarini tashkil etish, ta‘lim va tarbiyada yuzaga keluvchi muammolarning oldini olish, mavjud muammolarni bartaraf etish orqali bola xulq-atvoridagi og‘ishlarni yoki fiziologik nuqsonlarni bartaraf etish ta‘limiy-psixologik va ruhiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, ruhiy zo‘riqlashlarni bartaraf etish mashg‘ulotlari vaqtini oldindan aniqlashi lozim. Shuni alohida ta‘kidlab o‘tish joizki, tarbiyachining e‘tiborsizligi, befarqligi uning kasbiy layoqatsizligining muhim belgisidir.

Zamonaviy MTM tarbiyachisining quyidagi kasbiy funksiyalarini ham ajratib ko‘rsatish mumkin:

- 1) ota-onalarning ma‘rifiy bilimlarini oshirishda ishtirok etish;
- 2) oila va MTM tarbiyaviy ta‘sirini boshqarish hamda uyg‘unlashtirish.

Zamonaviy demokratik jamiyatda maktabgacha ta‘lim ishiga qo‘yilayotgan talablar tarbiyachidan muntazam ravishda o‘zining umummadaniy va kasbiy tayyorgarligini boyitib borishni talab qiladi. Bu esa o‘z navbatida MTT tarbiyachisi kasbiy faoliyatining yana bir yo‘nalishi – mustaqil ta‘lim olishni shart qilib qo‘yadi. Mustaqil ta‘limning maqsadi – bosqichma-bosqich tarbiyachi shaxsini rivojlantirish, kasbiy mahoratini oshirib borishdir. Oliy ta‘lim muassasalarida boshqa o‘quv va mutaxassislik fanlarida bo‘lgani kabi “Maktabgacha ta‘lim” yo‘nalishida ham mustaqil ta‘limning turli shakllarda, ya‘ni, kasbga doir, badiiy adabiyotlar bilan tanishish; ular asosida muayyan mavzularda konspekt tayyorlash; muzeylarga

tashrif buyurish; konferensiya, ko‘rgazma va konkurslarda ishtirok etish kabilar asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiq sanaladi. Pedagogik faoliyatning ijodiy

tavsifga egaligi tarbiyachidan ilg'or ish tajribalarini o'rganish, innovatsiyalarni o'zlashtirish va amaliyotga tatbiq etishni talab etadi. Innovatsiyalarning jadal kirib kelishi tarbiyachilarni ilmiy-tadqiqot ishlarida ishtirok etishga jalb etish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Tarbiyachilarning bunday tadqiqot ishlariga jalb etilishi keyinchalik erishilgan natijalardan o'z faoliyatida muvaffaqiyatli foydalanishga imkon beradi.

Tarbiyachi o'z kasbining mohir ustasi bo'lishi uchun yraturvchanlik va ijodiylik qobiliyatiga ega bo'lishi va malakali mutaxassis bo'lishi uchun jiddiy tayyorgarlik ko'rishi kerak. U quyidagi shartlarga amal qilishi lozim:

1. Tarbiyachi yosh avlodni tarbiyalash uchun yuqori ma'lumotli, kasbiy bilimlarni puxta egallab, zarur metodik adabiyotlarni tanlay oladigan, ilmiy adabiyotlar bilan ishlay oladigan, ilg'or tajribali pedagoglarning tajribasini o'rganib,

o'z ishiga tatbiq eta oladigan shaxs bo'lishi lozim.

2. Tarbiyachi kuzaturvchanlik qobiliyatini yaxshi egallagan, ularning xulq-atvori, xatti-harakatlarini tahlil etib, bolaga ijobiy ta'sir etuvchi vositalarni topa oladigan bo'lishi kerak.

3. Tarbiyachilarning bilishga qiziqishlarini oshirish, ularning bog'lanishli nutqini rivojlantirish uchun tarbiyachining nutqi ravon, aniq, mantiqiy ixcham va tushunarli bo'lishi kerak. Ta'lim-tarbiya berishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalana olishi lozim. Tarbiya jarayonida ta'limning interfaol o'yin metodlaridan samarali foydalana olishi zarur.

4. Tarbiyachi bolalarning har tomonlama uyg'un rivojlanishlari uchun ularni faoliyatning xilma-xil turlariga faol jalb eta olishi, ularda qiziquvchanlik, izlanuvchanlikni oshirib borishi, bolalarning xulq-atvori, xatti-harakatlarini muntazam tashxis etib, korreksion chora-tadbirlarni amalga oshirib borishi kerak.

5. Har bir mashg'ulot uchun zarur materiallarni oldindan tayyorlab qo'yishi, tarbiyalanuvchilar tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich

o'zlashtirib borilishiga erishishi, o'rganilayotgan materiallarni tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lishini ta'minlashi lozim.

6. Kun tartibini to'g'ri tashkil eta bilishi, bolalar jamoasiga undagi har bir a'zoni e'tiborga olgan holda rahbarlik qila bilishi, ularning faoliyati (o'quv, o'yin, mehnat) mazmunli bo'lishi uchun kerakli materiallar bilan ta'minlashi zarur.

7. Bolalarning jismoniy va psixologik holatini to'g'ri baholay olishi va buni bolalar bilan amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiya ishlarida e'tiborga olishi kerak.

8. Kun davomida olib borgan ta'lim-tarbiya ishini muntazam tahlil qila olishi va uni yanada takomillashtirish yo'llarini izlab topishi zarur.

9. Tarbiyachi muntazam ravishda ota-onalar bilan individual va jamoaviy suhbatlar, uchrashuvlar o'tkazishi, ularni bolalarni tarbiyalashga doir zamonaviy metodikalar bilan tanishtirib borishi, oilalarda qo'llanib kelayotgan ijobiy shakl, metod va vositalardan o'zining tarbiyaviy faoliyatida foydalanishi lozim.

10. Tarbiyachi bolalarga xayrixoh munosabatda bo'lishi, har bir bola uchun maqbul psixologik muhitni yuzaga keltirishi, bolaning qalbi va yuragiga joy topa olishi, qunt va sabrli bo'lishi, bag'rikeng va yuksak ishonchga ega bo'lishi lozim. Yuqorida bayon etilgan maktabgacha ta'lim muassasasi pedagoglarining kasbiy faoliyatga doir funksiyalari va "Maktabgacha ta'lim Konsepsiyasi"ga asoslangan holda zamonaviy tarbiyachilar kasbiy kompetentligini belgilovchi tayyorgarlikning uch jihatini ajratib ko'rsatish mumkin.

Asosiy jihatlari: shaxsiy tayyorgarlik kasbiy tayyorgarlik, refleksiv tayyorgarlik. Zamonaviy tarbiyachining kasbiy tayyorgarligi shaxsiy tayyorgarlik – tarbiyachi shaxsida qaror topishi lozim bo'lgan sifatlarni o'zida aks ettirib, ularga gnostik (bilishga doir) qobiliyatlar (ilmiy ma'lumotlar bilan ishlay olish, ilmiy bilimlardan amaliyotda oqilona foydalana olish, pedagogik vazifalarni yuksak mahorat bilan hal eta olish); tashkilotchilik qobiliyatlari (ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil etish va amalga oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratish, mashg'ulot shakl, metod va vositalarini tanlay olish, vaqtni to'g'ri taqsimlash, o'quv jarayonini

zaruriy jihozlar bilan ta'minlash, ommaviy tadbirlarni rejalashtirish va o'tkaza olish); kommunikativ qobiliyatlar (axborotni maktabgacha yosh davrlari bilan bog'liqlikda tushunarli taqdim eta olish, vaziyat bilan bog'liqlikda axborotlarni o'zlash metod va usullarini o'zgartira olish, kasbiy faoliyat jarayonida muloqotni oqilona amalga oshira olish va boshqalar)ni kiritish mumkin. Tarbiyachining kasbiy faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan ko'nikma va malakalarni o'z ichiga qamrab oladi. Pedagogik taktga doir sifatlarga quyidagilarni kiritish mumkin: ta'lim-tarbiya berishning yangi, nostandart shakl, metod va vositalarini izlash; tarbiyaviy ish jarayonida yuzaga keluvchi muammolarni hal etishning samarali yo'llarini tanlay olish; o'z faoliyati, o'quv jarayonida bolalarning individual rivojlanishi, innovatsion o'quv reja va dasturlarni loyihalay olish va boshqalar. Refleksiv tayyorgarlik – tarbiyaviy jarayon natijalariga asoslangan holda tarbiyachining kelgusi faoliyatini rejalashtirish imkoniyatini berib, uning uch turdagi refleksiv qobiliyatini o'z ichiga qamrab oladi: obyektini his qilish, o'lchovni bilish va daxldorlik hissi.

Xulosa.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilarining umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirishda ularning asosiy funksiyalari beqiyos ahamiyatga ega. Tarbiyachining axloqiy-tarbiyaviy, kommunikativ, estetik, shaxsiy namuna va innovatsion faoliyat funksiyalari bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi hamda ularning madaniyatli va barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida muhim omil hisoblanadi.

Shu sababli pedagog-tarbiyachilarni tayyorlash va kasbiy malakasini oshirish jarayonida ushbu funksiyalarning mazmuni va samarali bajarilishi alohida e'tibor talab etadi. Pedagoglarning umummadaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga yo'naltirilgan kompleks yondashuv ta'lim sifati va maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ijtimoiy roli oshishiga xizmat qiladi.

Kelajakda pedagoglarning kasbiy faoliyatida ushbu funksiyalarni yanada mukammal amalga oshirish uchun metodik va ilmiy asoslarni chuqurlashtirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarurati dolzarbdir.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 173 b.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"- gi qonuni. – Toshkent; 2020, 23-sentabr.
3. Muslimov N.A., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyasi/ Monografiya. – T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2013.
4. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf, 2000.
5. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2007.
6. Pedagogika fanidan izohli lug'at / Tuzuvchilar J.Yu. Hasanboyev va boshq. – Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2009.
7. Mahmudov N. M. O'qituvchi nutq madaniyati.Darslik. – T.: O'zb. Milliy kutubxonasi, 2007. – 185 b.
8. Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – T.: O'qituvchi, 1996. – 192 b.
9. Navoiy A. Mahbub ul-qulub. Asarlar 15-tom.- T.: "Fan" 2005.
10. Omonov N.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: "Iqtisod-moliya". 2009. – 240 b.
11. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism: Pedagogika nazariyasi. (M.X.Toxtaxodjayeva va boshqalar) – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2007. – 380 b.
12. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.- 149 b.
13. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri – T.: A. Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993. – 187 b.
14. O'zbek pedagogikasi tarixi. //A.Zunnunov tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1997. – 272 b.